

mai lenni, mint a legjobb (elsősorban skandináv) pedagógikus ifjúsági színdarabok. Vörös nagymestere ennek a Magyarországon leginkább a Kolibri és a Baltazár Színház felfedezte és bejárta műfajnak, illetve stílusnak. *Az éneklő királyfi* Mesélője egyszer azt mondja: „Ti például milyen felnőttek akartok lenni, gyerekek? Vagy kedves felnőttek, önök, maguk, kendtek ilyen felnőttek akartak lenni? Tudnak még játszani? És ti, gyerekek, szoktatok énekelni? Ugye nem csak az előtt a csúnya számítógép meg más elektronikus játék előtt üldögéltek állandóan?” (42) – és ilyenkor azt érezzük, hogy didaxis nélkül sugárzott át valami tényleg fontos és megszívlelendő. Tulajdonképpen *A Kutya úti iskola*, a *Padlizsán és Paprika*, a *Hétfői farkasok*, a *Betörő és a bútorok* vagy a *Búcsú a levegőtől* bölcsen beszélő tárgyai, testrészei, megszemélyesített fogalmai-jelenségei is azért vannak, hogy a varázslatos és varázslatosan következetes gyermeki inercia-rendszerben, azaz ebben az álomszerűen igaz világban szólaltassák meg a „felnöttes” üzeneteket. Ez már a csúcsmínőségű svéd gyermekirodalom szintje; már-már ide hallatszik Lisa Langseth beszélő teniszcipőjének hangja, aki (!) a svéd író nő – hevenyészett fordításban – *Figyelj rám!* című, zseniális ifjúsági tandrámájában arról panaszkodik, hogy őt bizony indonéz gyermekmunkások könnyeiből szótték.

Ez a szürrealitásában is keresetlen, könnyed és nagyvonalú stílus érhető tetten abban is, ahogy Vörös általában nem a legelején, csak később és szinte észrevétlenül indítja be – ha ugyan – a klasszikus mesedramaturgiát, annak szokásos patronjaival: az obligát három próbatétellel, a szereplők egyre világosabb hőssé-antihőssé tipizálásával, legkisebb fiúval, hármassúttal stb. Azaz tulajdonképpen még a műfajba kódolt szabadságnál is nagyobb szabadságot kínál a mesének. Mintha nem is mesét írna, hanem egy olyan történetet, amely mesévé *nőheti ki* magát; avagy – ahogy *A macska országában* is áll – „bármikor közénk mesélhet valaki egy erdőt, egy tartományt, de akár egy egész kontinentet is” (60). Vörös ezzel a nyitottsággal azt is el- és felismeri, illetve felkínálja, hogy a mese közösségi mű; itt elsősorban nem a mesék születésének-fejlődésének-terjesztésének kollektív aktusára gondolunk, hanem arra a csodálatos esztétikai paradoxonra, ahogy a mese is képes maga köré írni a közös tudást, emlékeket – mindannyiunk magán-meséiből a közös, nagy gyermeki természetet. Vörös meséi erre a szabadságra is „megéretnek” minket.

A szabadság az, amire vágyunk – mondjuk Vörössel. A vágy pedig kapaskodás – mely látszólag a szabadság kioltója. Ezt a látszólagos

ellentmondást olvassuk ki az *Aki nevetve született* címadó „yes or no” meséjéből is: a történet minden szereplője vágyakozik a LÁNY (illetve végeredményben mindegy, hogy ki) után. Függeni akarnak valakitől, de mindenképpen olyan valakitől, aki jelenlétével mégiscsak a belső szabadság felé röpteti az embert. Mert arra a másikra vágyunk, aki „repülési engedélyt” ad nekünk – embereknek. Ez lehet egy Megváltó is. Szinte mindegy. A lényeg, hogy az a bizonyos repülési engedély tartalmazza az élethez szükséges összes adatunkat.

Herczog Noémi –
Deres Kornélia (szerk.)

Add ide a drámád! II. Alternatív drámaantológia

JAK – Prae.hu
Budapest, 2012

Vágó Marianna Rita

MINDENNAPI DRÁMÁNKAT ADD MEG NEKÜNK MA...

No igen, de az kemény munka, tudja.
Nap mint nap megalkotni egy hőst,
egy emberfeletti lényt, aki nem létezik.

Csicskár Dávid: *Kálmánember*

Mindenkinek megvan a maga drámája – általános igazság ez, amely a drámaírásra nézvést is helytállóan tűnik. A tavaly másodsorra meghirdetett *Add ide a drámád! (AID)* pályázatra összesen 104 drámának szánt szöveg érkezett be – olvashatjuk a végül négy művet tartalmazó kiadvány hátlapján, a szerkesztő kritikuspáros, Herczog Noémi és Deres Kornélia ajánlójában. Az AID rövidítés angol áthallása már csak

ezért is találó: a projekt a drámaírás egyfajta hazai „segélycsomagja”. Segítségét nyújthat a nyomtatásban kevésbé reprezentált műnem olvasók körében történő népszerűsítéséhez, ösztönözheti a hazai drámaíró-utánpótlás kinevelését, hozzájárulhat a kortárs magyar dráma állapotának rögzítéséhez.

Mindezen célkitűzések közül a már említett szerkesztői ajánló a kockázatvállalást emeli ki, hiszen a projekt „a váratlant, az el nem döntöttet, a szikrát kereste pályázói között. Azt, ami nem áll vitán felül, hanem nagyon is vitaképes.” A drámaantológia ezek szerint nem kíván kanonizálni, sőt „alternatív” jelzővel ellátott tartalmával a diskurzusba való bekapcsolódást, a befogadói oldal aktivitásának fontosságát hangsúlyozza, miközben nem forszírozza a mihez képest kérdését.

Ez a provokatív, de egyúttal igen megengedőnek ható válogatói attitűd egyrészt magában hordozza azt a lehetőséget, hogy az antológiának ne legyen irányadó- vagy merítés-kényszere. Másrészt igen szimpatikus következménye, hogy négy különböző háttérű szerző szerepel a kötetben, rövid, nem egyenített (hanem éppen hogy egyenített) bemutatkozással: míg Almássy Bettina kreatív bemutatkozója két neves színházi szakembert emel ki saját pályája kapcsán, addig Moşu Norbert-László, a gyergyószentmiklósi Figura Stúdió színésze számos színházi szerepet sorol fel első írói próbálkozásának előzményeként. Csicskár Dávid és Sopotnik Zoltán igazi „bölcész” pályaképet foglalnak össze pár mondatban, a tanulmányokat, a kortárs irodalmi életben vállalt szerepeket és megjelenéseket emelve ki. A tények felvállalása ellenére Sopotnik esetében talán nem túl szerencsés, hogy jelen esetben nem csupán az egyik beválogatott szöveg írója, de a szóban forgó kiadvány sorozatszerkesztője is.

A több téren is érvényesülő változatosság, a szerzők bemutatkozásait és az ajánlót jellemző lazaság, a célkitűzés nyitottsága akár alá is támaszthatja a szövegek esetleges sorrendjét, amelynek sem az ABC, sem az elvontság nem ad logikát. Mindemellett a felsorolt értékekből nem vont volna le az olvasói igények figyelembevétele, vagyis a szövegeknek akár a cselekmény követhetőségén, akár a közvetlen drámai hatáson, lekerekítettségén alapuló elrendezése.

A gyönyörködtető változatosság elve érhető tetten a műfaji kínálat tekintetében is, hiszen Almássy szürreális elemekkel dúsított, mégis jól összefoglalható cselekményt és aprólékosan kidolgozott, realista dialógusokat tartalmazó tragédiája mellett Moşu a helyzet- és jellemkomikum színpadi játszhatóságát kiaknázó mesejátéka, Sopotnik kórusbe-

tétekkel szabdalt, önreflexív, stilizált költői drámája – mely önadaptáció is egyben – és Csicskár abszurd kamaradarabja adja (újból a szerkesztőket idézve) az antológia négy „sarokkövét”. Ennek alapján, a korábbi megengedő alternativitásnak némileg ellentmondva viszont akár azt is feltételezhetjük, hogy a felsorolt műfaji-formai megközelítések egyfajta alapként mégis reprezentálják a benyújtott pályamunkák összességét, esetleg a kortárs magyar dráma kínálatában igazítják el az olvasót. Ez azonban a projekt alaposabb ismerete nélkül csupán olvasói feltételezés marad, aminek pontosításán segíthetne a pályázati kiírás közlése vagy a projektgazdák rövid bevezetője, főleg ha valóban cél, hogy minél többen olvassanak drámát akár passzióból, szépirodalmi szövegeként.

Ez a potenciál a kötet kivitelezésében amúgy abszolút benne rejlik. Amellett, hogy a számítógépes grafikát esztétikusan felfedő, fiatalos borítókompozícióról van szó, a praktikus méret sem gátolja abban az olvasót, hogy bárhová magával vigye és akár útközben, több részletben olvassa el a kiadványt. A borítón látható sétáló férfi és a felette repülő galamb árnyékából lézerkardos nindzsa, illetve fenyegető sárkány körvonalazódik. Ez nemcsak figyelemfelkeltő többértelműség, játékoság, de képileg jól visszaadja a valóság és a látszat, vágy stb. között feszülő konfliktust, megfogalmazva ezzel a könyvecskében található négy szöveg drámai magvát is.

A konfliktusok ugyanis rendre a szereplők identitáskereséséből, a világban való önazonosság lehetetlenségéből adódódnak. Almássy Bettina fiatal főhősnője ugyanúgy nem tud megfelelni az anyaság kritériumának, amely számára végül a női szereppel lesz azonos, mint ahogy Moşu Norbert-László meseaparódiájában sem a pozitív mesebeli hős jósága, hanem a királyi hatalommal járó szerep kerekedik felül az egyéni. Sopotnik Zoltán költői drámájának író-alteregója ugyan legyőzi a (beteg) másikat, de ennek ára a (testvér)gyilkosság, mint ahogy Csicskár Dávid Kálmánja is csak egy jól sejtethető katasztrófa árán lehet az az apa, amit a fia elvár tőle, illetve az a hős, akiről ő maga is folyton ábrándozik olvasmányai kapcsán.

A szereplők vágyai általános társadalmi szerepelvárásokkal kerülnek konfliktusba, így a darabok témája univerzálisnak mondható: egyik drámaszöveg sem adja a „speciálisan” magyar viszonyok lenyomatát, nem reflektál különösebben a szereplők földrajzi-időbeli helyzetére. Almássy Bettina ma már inkább Facebookra és chatre váltatható SMS- és mobiltelefon-dialógusai, a Csicskár hősei által olvasott

fantasztikus irodalom, valamint az otthoni tévzés és egy-egy, a film médiumához köthető színpadi instrukció ugyan a mához közelíti a játék terét és idejét, de nem ragasztja bele abba. Áthallásokat adhatnak továbbá Almássy szereplőinek nevei (Emese, Attila), a táltos praktikák és ősi varázsversikék a honfoglalás kori mítoszok újraéledésének egyfajta szatírájaként, de a dráma végül lehetőséget kínál egy, a mai magyar valóságra vonatkoztatható értelmezésre is. Elvontabb síkon Moşunál a mesejáték elgondolkodtató parafrázisba való átfordítása, a tiszta happy end hiánya, az identitáskeresésen belül a nemi identitás tematizálása, vagy Sopotniknál konkrétan, a szövegvilágban megjelenő lakótelepi és kórházi, elmeorvosintézeti közeg, a hazai helységneveket is említő családtörténeti krónika szintén közelebb hoz saját valóságunkhoz, de kevésbé kulturális, földrajzi értelemben, mint inkább egy elidegenített kor embereként.

A klasszikus dialógustechnikától eltérő eszközök ellenére a szerzők nem nyújtanak forradalmian újat: a beszélők általában beazonosíthatók, a motivációk végül összeállnak, a konfliktusok kibonthatók. Még ha Almássy az adott jelenethez lazábban kapcsolódó gyerekdialógusbetétekkel, Sopotnik pedig a beszélők összeolvadásával, szimbolikus figurák felléptetésével és kórusbetétekkel ki is zökkenti a befogadót, következetes nyelvi elemeltségre, a figurák beazonosíthatatlanságára – mint például osztrák szomszédainknál (Ewald Palmethofer, Kathrin Röggla) – nem figyelhetünk fel. A magyar drámairodalmi hagyományokat tekintve legkönnyebben a *Kálmánember* esetében sejlenek fel elődök, hiszen a darab már címében, dramaturgiájában is Örkény *Tótékját* juttatja eszünkbe, de ide idézhetők Háy János istendramái (*Gézagyerek*, *Senák*) is, míg Sopotnik a belső konfliktus drámába való kivetítésével, a versbetétekkel, a kórus megszólaltatásával a 19. század végén fénykorát élő, a kortárs magyar kontextusban Térey János és Szálinger Balázs által képviselt lírai drámához áll a legközelebb.

Almássy Bettina *A felhők is a mennyország részei?* című drámája minden kétséget kizáróan több kényes, aktuális társadalmi problémát tematizál két nő történetét követve: míg a főszereplő Emese párkapcsolata, karrierje is rámeleg az egyre görcsösebben áhított anyaságra, addig bántalmazó kapcsolatban élő barátnője a Dunába fojtja nem kívánt gyermekét. A női szerep lehetőségeit és végleit nem csak ez a két szereplő képviseli, hanem Emese férjének édesanyja is: ő generációs konfliktussal dúsítja az Almássy által felvetett kérdések sorát, miközben párhuzamosan nyerhetünk betekintést egy, a nőiségéből is élő sztár

és egy, a társadalom perifériájára sodródó nő életébe, valamint a karrierrel és családi boldogsággal kapcsolatban megfogalmazódó társadalmi elvárások ellentmondásosságára. Almássy szerzői instrukcióiban is erős vizuális elképzeléssel rendelkezik az amúgy kronologikus sorrendben felépülő cselekményt szabdaló SMS- és telefondialógusoknak, illetve Emese belső világának a megjelenítését illetően. Utóbbira vonatkozó szerzői utasításai Magritte, de Chirico vagy a kortárs fotós Skoglund képi világát idézik. Bár a hatásos dramaturgiának és a két gyermeket tervező fiatal közti jelenetek, a családi konfliktusok során természetesnek ható, gördülékeny dialógustechnikának köszönhetően feszes és jól követhető a darab, a színpadi megvalósítás a szöveg ezen sokrétű telítettségéből adódóan minden bizonnyal sok kompromisszumot kívánna meg.

Nem így Moşu Norbert-László mesejátéka, *Az iduri szörny*, amely éppen hogy kosztümmel, díszlettel együtt, a színpadon lehet meggyőző: jelenetei, dialógusai gördülékenyek, a bevett mesedramaturgiát követik. A helyzet- és jellemkomikum szórakoztatóvá teszi a mesejátékparódiát, amely végül egy-egy fordulattal a hatalom, a szerepek egyént deformáló hatásáról szóló tanítássá válik. A kis csapat, amely a király félelmét előidéző iduri szörnyet indul legyőzni, rendhagyó módon inkább „belső” próbatételeket áll ki, a csapattagok egymáshoz való viszonya alakul át, hogy a lelkiismeretet, igazságot szimbolizáló szörnyvel való leszámolás helyett végül a hatalom által eltorzított szerepek csejlenek gazdát. A pozitív hős elnyeri ugyan a királyságot, de eszméi királyi parancsként ugyanúgy hamisnak tűnnek, mint az előző uralkodó szívtelen intézkedései. Kérdéses, hogy ezzel a tanulással melyik korosztályt célozza meg a darab. Míg egy-egy poén talán épp a szerző színpadi tapasztalatainak köszönhetően olykor túlságosan adja magát, így kisiskolások számára lehet igazán élvezetes, addig a királykiszaszony szexuális vonzerejére való számos utalás, a ruhacserés jelenetben a női ruhában önmagára lelő Jóska, a jós figurája, de maga a tanulás, a mesedramaturgia megcsavarása is túlmutat ezen a korosztályon. Felnőttek számára viszont túl sok a mese és a játék, a kamaszok számára pedig a provokatív, megbeszélésre szoruló, tandrámás elem.

Sopotnik Zoltán lírai betétek szövedékéből álló drámája, a már címében is egyfajta kriptikusságot hordozó *Saját perzsa* adja talán a legkevesebb fogódzót a színpadi megvalósításhoz. A megszólalók identitása vándorol, az autobiografikus utalások, a szereplő és a szerző névvel is kimondott egybeolvadása, a családi mítosz megteremtésére tett kí-

sérletek mind-mind a stilizációt szolgálják egy testvérgyilkosságot elmesélő történetben, ahol a szerzői alteregó saját énjével vet számot. Ez a szöveg szintjén kétségtelenül a kötet legegységibb formája, míg a sejtelmesség ellenére előre látható tragédia eltölpül az identitáskeresés kínzó állapota, folyamata mellett, amely azonban igen specifikussá teszi a témát. A nem csak a verses forma miatt szubjektívnek ható feltárulkozás nemhogy nem tart tükröt a befogadó számára, de mintha még csak elidegenített közönségként sem számolna vele, inkább líraként működik.

Csicskár Dávid *Kálmánembere* egy kisember útját követi a hőssé válás illúziójába. A feleségének ellent mondani nem tudó uszodai portás számára irodalom és valóság sajátos módon folyik össze: maga is a fantasztikus könyvekben leírt hőssé akar válni. Ezen elhatározását megerősítendő először egy számára sokat jelentő kulcsszöveg fordítja jelenik meg a munkahelyén, majd egy fiktív (Kálmán számára élő) figura válik megfeyjthetővé egy tudós elmondása alapján. Ez a két dramaturgiai csavar azonban nem képes feszessé tenni a valóság–fikció, átlagember–hős, alkotó–alkotás ellentétpárjait körüljáró szöveget. A figurák motivációi a címszereplőén kívül elnagyoltak, inkább egy ironikus skicc benyomását keltik: mintha csak egy képregényből lépett volna elő a hisztérikusságában fenyegető feleség és a papucsférj apát istenítő, passzívnak tűnő fiú. A szöveg egyetlen feltartóztathatatlan, ámde jelentéktelen menetelés a katasztrófa felé, mely a beteljesülést mégis nyitva hagyja. Hogy Kálmán csak a fia, vagy a világ szemében is felnő a feladathoz, és egy különleges masina irányítójaként szuperhőssé válik, enyhén szólva kérdéses; a cselekmény ezen a ponton való lezárása elnagyolt benyomást kelt. A címszereplő abszurd tragédiája nem az abszurditás miatt nem képes tragédiává válni, hanem elrajzolt-sága, érdektelensége miatt, míg a szatírába hajló, bravúros koreográfiát leíró instrukciók talán egy másik médium bevonását is igényelnék a darab színpadi bemutatása esetén, hogy a történet pergő, posztmodern bürleszként működhessen.

Dramát olvasva – még ha a tét nem is a színpadi, hanem az olvasószínházi bemutató – a befogadó valószínűleg nehezen mond le a szöveg performatív működésének vizsgálatáról. Ezen reflex, továbbá a négy szóban forgó dráma kapcsán zárásként ide kívánczok Patrice Pavis drámadefiníciója, miszerint „A drámaíró csak az első láncszem (de lényeges láncszem, mert a szó a dráma legmegfoghatóbb, legstabilabb eleme) abban a hosszú láncolatban, amely elvesz és hozzátesz a szöveg-

hez a rendezéssel, a színészi játékkal, a konkrét színpadi megvalósulással és azzal, ahogy a közönség fogadja.”¹ Ennek fényében (is) várjuk majd a József Attila Kör és partnere, az Átrium Film-Színház felolvasó-színházi sorozatának soron következő, harmadik segélycsomagját – a kortárs magyar dráma, illetve kedvelői számára.

1 Patrice PAVIS, *Színházi Szótár*, ford. GULYÁS Adrienn, L'Harmattan, Budapest, 2006, 104.